

تحلیل تأثیرات پرداخت یارانه‌های نقدی بر بهبود کیفیت زندگی خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: روستاهای دهستان شیرینگ)

حمداله سجاسی قیداری*

تاریخ دریافت ۱۳۹۳/۱۲/۲۵ | تاریخ پذیرش ۱۳۹۴/۹/۲

تاکنون شیوه‌های مختلفی برای تحقق عدالت اجتماعی و کاهش شکاف طبقاتی مورد توجه قرار گرفته است که از مهم‌ترین آنها، هدفمندسازی یارانه‌ها و هدایت بخشی از سرمایه‌های ملی به طبقات پایین اجتماعی برای کاهش فاصله‌هاست. هدف اصلی، توانمندسازی گروه‌های هدف، فقرا و روستائیان می‌باشد تا از این طریق تغییراتی در سطح کیفیت زندگی خانوار شکل گیرد. لذا در این مطالعه تلاش شد تا با گذشت چندین سال از پرداخت یارانه‌های نقدی در کشور، میزان اثرگذاری آن در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی مورد بررسی قرار گیرد. روش‌شناسی تحقیق از نوع تحلیلی - تبیینی و جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از پرسشنامه براساس شاخص‌های چهارده‌گانه صورت گرفته است. برای این منظور، ۳۶۴ خانوار روستایی، در ۱۵ نقطه روستایی به‌عنوان نمونه مورد مطالعه انتخاب شدند. یافته‌ها با آزمون ویلکاکسون نشان می‌دهد که از بین ۴۷ گویه مورد مطالعه، ۲۱ گویه دارای سطح معناداری پایین‌تر از آلفا ۰/۰۵ بوده و نشان‌دهنده تفاوت ایجاد شده توسط دریافت یارانه‌های نقدی نسبت به قبل از دریافت یارانه در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی می‌باشد. همچنین، تفاوت معناداری به‌دست آمده از آزمون T، در سطح آلفا ۰/۰۵ نشان می‌دهد که دریافت یارانه‌های نقدی تنها در چهار شاخص کیفیت زندگی خانوارهای مورد بررسی اثرگذار بوده است.

کلیدواژه‌ها: هدفمندسازی؛ یارانه‌های نقدی؛ کیفیت زندگی؛ خانوار روستایی؛ دهستان شیرینگ

* استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه فردوسی مشهد؛

Email: ssojasi@um.ac.ir

مقدمه

برقراری عدالت اجتماعی و اقتصادی، از اهداف اساسی توسعه به‌ویژه، توسعه پایدار است؛ زیرا شکاف‌های اجتماعی و اقتصادی، سبب اثرات منفی متعددی در جوامع انسانی می‌شود. این امر در مناطق روستایی در قالب بیکاری، مهاجرت‌های روستایی، افسردگی‌های روحی، آسیب‌پذیری و ... نمایان می‌گردد. بر این اساس دولت‌ها در طول تاریخ به دنبال کاهش شکاف‌های توسعه‌ای و افزایش کیفیت زندگی در مناطق روستایی به‌عنوان قشر فقیر اجتماعی می‌باشند. زیرا این واقعیتی است که بیشتر فقیران و عموماً فقیرترین آنها در مناطق روستایی زندگی می‌کنند. لذا ضروری است برنامه‌ها و طرح‌های رفع محرومیت در مناطق روستایی بیشتر مورد توجه قرار گیرد. بر این اساس، در سال‌های اخیر برنامه‌ریزی اقتصادی با هدف طراحی نظام‌های پرداخت هدفمند خصوصاً در بخش یارانه‌ها صورت گرفته است (Besley and Kanbur, 1993; Van de Walle, 1998; Lipton and Ravallion, 1995).

مزیت نظام پرداخت هدفمند یارانه‌ها این است که دهک‌های بالای درآمدی را از حمایت دولت خارج می‌کند. پرداخت هدفمند یارانه‌ها می‌تواند مشمول کالاهایی شود که سهم بیشتری در سبد مصرفی اقشار کم‌درآمد و در مقابل، سهم کمتری در بودجه خانوارهای برخوردار جامعه دارند. نمونه‌ای از این طرح‌ها قبلاً در کشورهای بنگلادش، تونس، مراکش (Alderman and Lindert, 1998)، مصر (Adams, 2005) و هند (Dutta and Ramaswami, 2004) اجرا شده است. در این راستا پرداخت یارانه‌های نقدی و غیرنقدی یکی از شیوه‌های حمایت از اقشار فقیر و کم‌درآمد توسط دولت‌ها به‌شمار می‌رود که در چند دهه اخیر در ایران نیز مورد تأکید قرار گرفته است؛ زیرا پرداخت یارانه‌ها به شکل مستقیم و نقدی به خانوارهای روستایی می‌تواند به افزایش سطح درآمد آنان منجر شده و نقش اساسی در بهبود کیفیت زندگی خانوارها داشته باشد. همچنین پرداخت نقدی از طریق ایجاد نقدینگی در بین خانوارها می‌تواند دامنه‌های مصرفی خانوارها را گسترش داده و در برطرف کردن نیازهای اساسی روستائیان مؤثر باشد. لذا بدون تردید، تزیق این حجم نقدینگی به اقتصاد روستایی کشور باعث تغییر در استاندارد زندگی و الگوی مصرف گردیده و می‌تواند در زمینه‌های مختلف زندگی روستائیان اثرگذار باشد. به جهت جدید

بودن مسئله پرداخت نقدی در قالب یارانه‌ها و تأثیر آن در کیفیت زندگی، تاکنون تحقیقات زیادی به‌طور مستقیم انجام نشده است و در تحقیقات انجام شده نیز اثرات مثبت و منفی داشتن پرداخت نقدی کاملاً مشخص نیست و لذا انجام تحقیقات بیشتر در این زمینه ضروری است. به‌عنوان نمونه سیدمحمود زرگر در قالب پایان‌نامه کارشناسی ارشد در سال ۱۳۹۲ با عنوان «بررسی تأثیر هدفمندسازی یارانه‌ها بر کیفیت زندگی مردم روستاهای اطراف شهر سمنان» به بررسی شاخص‌های درآمد (از نظریه براون)، هزینه (از نظریه براون)، اشتغال (از نظریه براون و دیوب)، مسکن (از نظریه براون)، رضایت از زندگی و خوشبختی یا همان بعد ذهنی رفاه (از نظریه براون، تئوری تلفیقی و کینگ و هیندس)، دسترسی به تغذیه مناسب (از نظریه دیوب) دسترسی به پوشاک مناسب (از نظریه دیوب)، دسترسی به دارو و امکانات پزشکی (از نظریه دیوب) در بین ۳۷۱ خانوار روستایی پرداخته است. نتیجه این تحقیق حاکی از آن بود که هدفمندسازی یارانه‌ها بر تمامی متغیرهای مورد مطالعه کیفیت زندگی تأثیر گذاشته و تمامی فرضیه پذیرفته شدند. درواقع می‌توان نتیجه گرفت که هدفمندسازی یارانه‌ها باعث بالا رفتن سطح زندگی و در نتیجه کیفیت زندگی مردم روستاهای اطراف سمنان شده است.

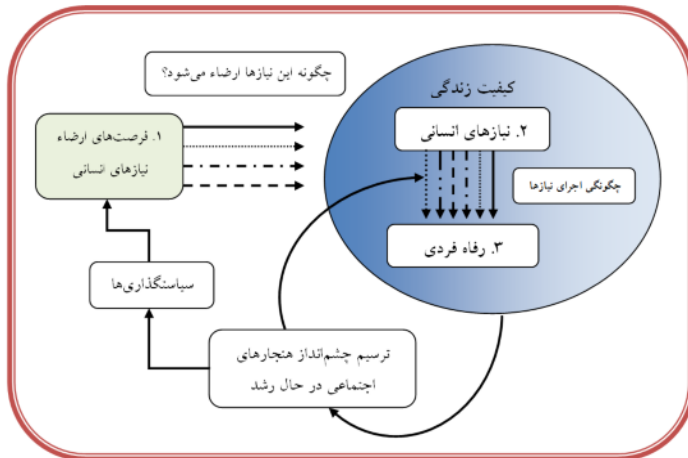
حسن افرachte در سال ۱۳۹۳ در مقاله‌ای با عنوان «یارانه و کیفیت زندگی روستائیان» با بررسی ۴۰۰ خانوار به‌صورت تصادفی، به این نتیجه رسید که اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها هدف اولیه را تأمین نکرده و رفاه و کیفیت زندگی روستائیان بهبود نیافته است. مهرباب طوقی سال ۱۳۹۲ در پایان‌نامه‌ای با عنوان «بررسی تأثیر هدفمندی یارانه‌ها بر کیفیت زندگی خانوارهای کم‌درآمد شهرستان ایرانشهر» نشان داد که متغیرهای کیفیت زندگی، قدرت خرید، قیمت‌ها، آسیب‌های اجتماعی، کیفیت محصولات حوزه سلامت و نظام آموزشی با هدفمندی یارانه‌ها بهبود پیدا کرده است. نکته قابل ذکر درخصوص این پژوهش در مقایسه با پژوهش‌های انجام گرفته این است که در همه مطالعات صورت گرفته دیگر، با طرح هدفمندی یارانه‌ها، بیشتر به‌صورت موردی، یک بعد از تأثیرات این طرح را در رابطه با هر یک از فاکتورهای اجتماعی و اقتصادی تأثیرگذار در نظر گرفته‌اند. اما این پژوهش با نگاه موشکافانه تأثیرات پرداخت نقدی را بر مجموعه فاکتورهای کیفیت

زندگی خانوار روستایی مورد بررسی قرار داده است. لذا یکی از شیوه‌های بسیار مناسب برای بررسی میزان موفقیت یا اثرگذاری مثبت پرداخت یارانه‌های نقدی را می‌توان از طریق بررسی واقعی تغییرات ایجاد شده در کیفیت زندگی مادی و کاهش احساس فقر در بین مردم روستایی به‌عنوان گیرندگان یارانه‌ها پیگیری کرد. بر این اساس در این مطالعه تلاش شده است تا از طریق بررسی اثر یارانه‌های نقدی بر بهبود کیفیت زندگی خانوارها در روستاها به نتایج این طرح از دیدگاه مردم روستایی اشاره شود. این مطالعه به دنبال پاسخگویی به این سؤال کلیدی است که پرداخت یارانه‌های نقدی به روستائیان، تا چه میزان و در چه زمینه‌هایی توانسته است بر بهبود کیفیت زندگی خانوارهای روستایی تأثیرگذار باشد؟ بر این اساس در این مقاله ابتدا به بررسی چارچوب نظریه‌ای مسئله پرداخته شده و سپس در بخش روش‌شناسی به نوع روش تحقیق، فرایند استخراج شاخص‌ها، جامعه آماری و ... در منطقه مورد مطالعه پرداخته شده و در ادامه به تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق متناسب با سؤالات تحقیق پرداخته شده است.

۱. مبانی نظری

نظریه کیفیت زندگی، ترویج و توسعه مفاهیم کیفیت زندگی مردم است تا بهترین شیوه‌های زیستی برای آنها فراهم شود. از این رو می‌توان گفت کیفیت زندگی به معنی درک ذهنی هر فرد از حس خوب بودن (Drotar, 1998)، احساس رضایت از زندگی (Foo, 2000: 35)، بهتر بودن و شکوفایی (Flora, 2007)، بهزیستی اجتماعی (UN Human Development Report, 1994)، داشتن زندگی خوب و بهزیستی مادی و روانی مردم (Diener and Oishi, 2000) است. بنابراین هدف نهایی از مطالعه کیفیت زندگی و کاربرد متعاقب آن برای این است تا مردم به داشتن زندگی با کیفیت بالا قادر باشند؛ به طوری که این زندگی مطلوب و لذت‌بخش باشد (قنبری، رحیمی و احمدیان، ۱۳۹۲: ۷۵). لذا می‌توان کیفیت زندگی را به‌عنوان برهم‌کنش میان میزان برآورده شدن نیازهای انسانی و رضایت افراد و گروه‌ها از تأمین نیازهای خود در یک ناحیه خاص تعریف کرد (رضوانی، شکبیا و منصوریان، ۱۳۸۷: ۵) (شکل ۱).

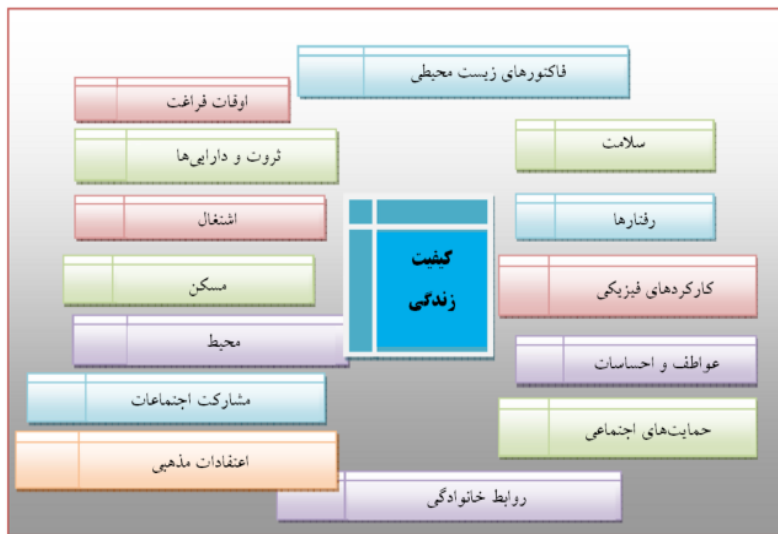
شکل ۱. کیفیت زندگی فردی و اجتماعی

باید توجه داشت که، کیفیت زندگی به‌عنوان یکی از شاخص‌های اصلی در فرایند توسعه بوده که ابعاد، متغیرها و زیرشاخص‌های متعددی داراست. به‌طور کلی می‌توان کیفیت زندگی را در دو سطح خرد (فردی - ذهنی) و کلان (اجتماعی - عینی) تعریف کرد (فرجی سبکبار، صادقلو و سجاسی قیداری، ۱۳۹۰: ۳۳). سطح خرد، شاخص‌هایی نظیر ادراکات کیفیت زندگی، تجارب و ارزش‌های فرد و معرف‌های مرتبط مانند رفاه، خوشبختی و رضایت از زندگی را شامل می‌شود و سطح کلان شامل درآمد، اشتغال، مسکن، آموزش و پرورش و سایر شرایط زندگی به‌عنوان مفهوم کلی تعریف می‌شود که تمام ابعاد زیستی شامل رضایت مادی، نیازهای حیاتی، به‌علاوه جنبه‌های انتقالی زندگی نظیر توسعه فردی، خودشناسی و بهداشت اکوسیستم را پوشش می‌دهد (Shawoarker and Moore, 2005: 234-238). کیفیت زندگی در بعد جمعی آن بر ثبات و پایداری محیط فیزیکی و اجتماعی، منابع اجتماعی درون گروه‌ها و جوامعی که در آن زندگی می‌کنند شامل انسجام مدنی، همکوشی و یکپارچگی، روابط شبکه‌ای گسترده و پیوندهای موقتی در تمام سطوح جامعه، هنجارها و ارزش‌هایی اعم از اعتماد، نوع‌دوستی و رفتار دگرخواهانه، انصاف، عدالت اجتماعی و برابری طلبی تأکید دارد (Ventegots and Jovvj, 2003: 135).

بنابراین کیفیت زندگی زمانی تحقق می‌یابد که تغییراتی در شرایط زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها شکل گرفته و نمود عینی آن قابل مشاهده و نمود ذهنی آن نیز قابل درک باشد. این تغییرات می‌تواند از جنبه‌های اقتصادی زندگی مانند تغییرات در ثروت و درآمد، اشتغال و مسکن تا جنبه‌های اجتماعی نظیر سلامت، مشارکت اجتماعی، روابط اجتماعی و ... و همچنین جنبه‌های محیطی را شامل شود (شکل ۲).

شکل ۲. شاخص‌های کیفیت زندگی

لذا اندیشمندان برنامه‌ریزی اعتقاد دارند، برنامه‌ریزی‌ها باید همسو با بهبود کیفیت زندگی باشند. بهبود کیفیت زندگی می‌تواند زمینه‌های متنوع توسعه مانند توسعه اجتماعی، اقتصادی و کالبدی را دربرگیرد. در این راستا، نواحی روستایی، از فضاها نیازمند ارتقای کیفیت زندگی در جهت کاهش محرومیت جغرافیایی و دسترسی به نیازهای اساسی زندگی است (حیدری ساربان، ۱۳۹۳: ۱۳۲). دولت‌ها از شیوه‌های گوناگون در تلاش برای ارتقای سطح کیفیت زندگی در اجتماعات انسانی به‌ویژه جوامع فقر و روستایی می‌باشند. یکی از مهم‌ترین شیوه‌هایی که در سال‌های اخیر مورد تأکید قرار گرفته است، برقراری عدالت اجتماعی از طریق

هدفمندسازی یارانه‌های دولتی یا به عبارت دیگر بازتوزیع منابع حمایت اقتصادی دولتی است. بنابراین، بازتوزیع درآمد و حمایت از گروه‌های نیازمند یکی از برنامه‌های مهم کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته به منظور برقراری عدالت می‌باشد. به همین دلیل امروزه شعار عدالت اجتماعی از محوری‌ترین شعار دولت‌ها از جمله ایران نیز محسوب می‌شود.

امروزه در میان اقتصاددانان توسعه نیز بر سر اینکه رشد اقتصادی شرط لازم اما ناکافی برای کاهش فقر بوده و وجود سازوکارهای حمایتی مؤثر به این منظور ضروری است، اختلاف نظری وجود ندارد. بنابراین، انتخاب یک نظام حمایتی کارآمد که بیشترین پوشش حمایتی فقرا را فراهم آورده و مختصات توزیع درآمدی را به نفع اقشار کم درآمد جامعه تحت تأثیر قرار دهد، به عنوان چالش اصلی در اقتصاد حمایتی معرفی شده است. این چالش از آنجا ناشی می‌شود که منابع مالی حمایت در کشورهای در حال توسعه به شدت محدود بوده و انتخاب بهترین نظام حمایت به منظور اطمینان از بهبود وضعیت زندگی فقرا ضروری است (معاونت برنامه‌ریزی و بررسی‌های اقتصادی وزارت بازرگانی، ۱۳۸۳: ۱). بر این اساس توزیع مناسب درآمد از جمله اولویت‌های مهم این کشورها به حساب می‌آید و پرداخت یارانه یکی از سیاست‌های عملی برای این هدف است. بررسی تجربه کشورها نیز حکایت از اختصاص سهم قابل توجهی از درآمد ملی و بودجه‌های عمومی برای یارانه‌ها و پرداخت‌های انتقالی دارد.

به طور کلی، یارانه عبارت است از پرداخت مستقیم یا غیرمستقیم دولتی، امتیاز اقتصادی یا اعطای برتری ویژه‌ای که به نهادهای خصوصی، خانوارها و یا دیگر واحدهای تولیدی جهت دستیابی به هدف‌های مورد نظر دولت انجام می‌پذیرد (موسوی، خالویی و فرج‌زاده، ۱۳۸۸: ۶۳). همچنین می‌توان گفت یارانه بهایی است که دولت‌ها برای رساندن کالا و خدمات به دست مصرف‌کنندگان به قیمت ارزان‌تر و حمایت از توان رقابت تولیدکنندگان پرداخت می‌کنند (امینی، ۱۳۸۸: ۱۸). یارانه‌های دولت شامل موارد اقتصادی، توسعه‌ای، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است. یارانه اقتصادی برای نیل به اهداف اقتصادی شامل تخصیص بهینه منابع، ثبات اقتصادی، توزیع عادلانه درآمد، کاهش هزینه‌های تولید، حمایت از مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان پرداخت می‌شود. تحقق اهداف فوق مشروط به آن است که دریافت‌کننده با تغییر و تعدیل نحوه عمل خود موجب

تشویق تولید یا مصرف کالا شود. یارانه توسعه ای به منظور تقویت زیربنای اقتصادی و اجتماعی جهت برقراری تعادل میان سامانه تولید و مصرف، کمک به ایجاد مؤسسه های تحقیقاتی و انتقال علوم و فناوری و کمک به تحصیل دانشجویان داخل و خارج از کشور پرداخت می شود. بر همین منوال، یارانه های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی نیز با اهداف زمینه های مشخص اعطا می گردد. یارانه های اقتصادی از دیدگاه مرحله پرداخت به یارانه مصرفی، یارانه تولیدی، یارانه توزیعی، یارانه خدماتی و یارانه صادراتی تقسیم می شود. یارانه مصرفی شامل پرداخت هایی به مصرف کننده است که در جهت بهبود توزیع درآمد، تعدیل آثار ناشی از فشارهای بازار، ترغیب مصرف کالاهای ملی صورت می گیرد. یارانه تولیدی به منظور کاهش هزینه های تولید و حمایت از تولیدکنندگان پرداخت می شود. یارانه به عوامل تولید و یارانه برای خرید تضمینی از جمله این نوع یارانه است.

همچنین در تقسیم بندی دیگر یارانه از دیدگاه انعکاس در بودجه دولت به یارانه آشکار و یارانه پنهان دسته بندی می شود. یارانه آشکار، شامل تمامی یارانه هایی است که در بودجه دولت وجود دارد و دربرگیرنده مجموعه یارانه های مستقیم و غیرمستقیم است. یارانه پنهان، کالا یا خدمتی است که از سوی دولت مورد حمایت بوده اما هزینه های این حمایت در بودجه دولت منعکس نمی شود مانند یارانه های سوخت و اعتبارات. یارانه از دیدگاه نحوه توزیع در جامعه به یارانه باز، یارانه سرانه و یارانه هدفمند اطلاق می شود. یارانه باز به مفهوم عرضه عمومی و بدون محدودیت کالای یارانه ای بوده و سهم یارانه به طور مستقیم به میزان تقاضا وابسته است. یارانه سرانه به طور برابر میان تمامی افراد جامعه توزیع می شود مانند یارانه کالاهای اساسی که بهبود توزیع درآمد را در پی داشته اما لزوماً منجر به کاهش فقر نمی شود. یارانه هدفمند یارانه ای است که به طور مستقیم به گروه هدف ارائه می شود.

طبق ماده (۹۵) قانون پنجم توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور، دولت به منظور استقرار و ثبات اجتماعی، کاهش فاصله دهک های درآمدی و توزیع عادلانه درآمد در کشور، کاهش نابرابری اجتماعی و اقتصادی، کاهش فقر و محرومیت زدایی و توانمندسازی فقرا می بایستی از طریق تخصیص کارآمد و هدفمند منابع تأمین اجتماعی و یارانه پرداختی، برنامه های جامع فقرزدایی و عدالت اجتماعی را اجرا کند (مصباحی مقدم، اسمعیلی گیوی

و رعایائی، ۱۳۸۸: ۱۶۹). بنابراین یارانه یکی از ابزارهای مهم اقتصادی و سیاست‌های حمایتی دولت برای حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و بخش‌های خاص تولیدی است. در تمام نظام‌های اقتصادی موضوع رفاه و تأمین اجتماعی بسیار حائز اهمیت بوده و بخشی از هزینه‌های جاری دولت به پرداخت‌های انتقالی برای حمایت از اقشار آسیب‌پذیر اختصاص می‌یابد (معاونت برنامه‌ریزی و امور اقتصادی وزارت بازرگانی، ۱۳۸۷: ۱).

چنانچه پرداخت‌ها به گروه‌های هدف اصابت کند، هدف دولت به‌خوبی تأمین شده و رفاه و امنیت اجتماعی تقویت می‌شود، اما پرداخت‌های همگانی نه تنها در ارتقای درآمد و رفاه اقشار آسیب‌پذیر تأثیری ندارد، بلکه سبب بهره‌مندی بیشتر افرادی می‌شود که استفاده بیشتری از یارانه‌ها دارند. لذا ضرورت پرداخت یارانه و حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر امری بدیهی است. تاکنون بیشترین سهم از یارانه‌ها که همان ثروت ملی است نصیب افراد مرفه می‌شده، انتظار بر این است که با اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها، نیازمندان به حقوق واقعی خود دست یابند. در دهه‌های گذشته نظام توزیع یارانه‌ها، نامناسب و از مشکلات اساسی اقتصاد ایران بود، به همین دلیل دهک‌های پایین جامعه از سهم اندکی برخوردار می‌شدند. بنابراین، یکی از مهم‌ترین اهداف قانون هدفمند کردن یارانه‌ها، اجرای عدالت و رفع تبعیض در میان افراد جامعه است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۸). لذا برای نیل به وضعیت مطلوب و ایدئال و از بین بردن شکاف بین وضعیت موجود و مطلوب، طی سال‌های گذشته، برنامه‌ها، طرح‌ها و تصمیمات گسترده‌ای در عرصه اقتصاد ملی تهیه شده است که از جمله می‌توان به برنامه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی و سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور اشاره کرد. برخی از تبصره‌های برنامه پنجم توسعه اقتصادی و اجتماعی ایران به هدفمندسازی یارانه‌ها در راستای اجرای این طرح، اختصاص یافته است. بنابراین هدفمندسازی یارانه‌ها به‌عنوان ضرورتی اجتناب‌ناپذیر در کشور، دارای آثار مثبت و پیامدهای منفی است و در زمینه‌های مختلف آثار متفاوتی را از خود به‌جای گذاشته است.

قانون هدفمندسازی یارانه‌ها که در چارچوب طرح تحول اقتصادی و با هدف واقعی‌سازی قیمت‌ها و تخصیص عادلانه منابع به اجرا درآمد؛ از جنبه‌های گوناگون مورد توجه قرار گرفته و موافقان بسیاری در این زمینه به ارائه نظرات خود پرداخته‌اند. موافقان

معتقدند هدفمندسازی یارانه‌ها و پرداخت نقدی توانسته موجب اصلاح الگوی مصرف و کاهش مصرف حامل‌های انرژی، توجه به بهره‌وری در عوامل تولید و توزیع مستقیم و عادلانه درآمدهای حاصله را به دنبال داشته باشد و در مناطق روستایی نیز پرداخت یارانه‌ها به شکل مستقیم به خانوارها به‌ویژه خانوارهای روستایی علاوه بر جبران افزایش هزینه حامل‌های انرژی، می‌تواند به افزایش سطح درآمد آنان منجر شده و این مازاد درآمد در صورت برنامه‌ریزی در توسعه سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال؛ نقش اساسی ایفا خواهد کرد (یونس سینکی، ۱۳۸۶: ۳۶۱؛ پالیزدار، ۱۳۸۶: ۲۰۹؛ کمیجانی، ۱۳۸۶: ۴۸۸؛ شریف‌زادگان، ۱۳۸۶: ۳۷۸؛ دانش‌جعفری، ۱۳۸۶: ۱۳؛ عبادی و قوام، ۱۳۸۸: ۱۴۸-۱۴۳). اما در مقابل مخالفان پرداخت یارانه‌های نقدی از تورم‌زا بودن پرداخت نقدی (قادری، رزمی و صدیقی، ۱۳۸۴: ۳۰؛ شیانی، ۱۳۸۶: ۸۰)، کاهش صادرات (سلیمانی و نظری، ۱۳۸۸: ۱۹۰)، ایجاد رکود در تولید و عدم اصلاح فرایند تولید (دینی ترکمانی، ۱۳۸۶: ۳۱۲)، افزایش نقدینگی در جامعه، کاهش توان رقابتی تولیدکنندگان داخلی، افزایش نرخ بیکاری و تبیل‌پروری (سلیمانی و نظری، ۱۳۸۸: ۱۹۰)، بازتاب‌های اجتماعی منفی (عسگری آزاد، ۱۳۸۶: ۴۲۲) و ... سخن می‌رانند.

لذا با وجود سهم بالای یارانه‌ها از بودجه دولت، به دلیل اینکه یارانه‌ها به‌طور عام در اختیار تمام افراد جامعه قرار می‌گیرند، اثربخشی محدودی در کاهش فقر دارند. بنابراین در سیستم عام، پرداخت یارانه اولاً، هزینه مطلق یارانه‌ها در مقایسه با منافی که به فقرا می‌رسد؛ بسیار بیشتر می‌باشد. ثانیاً، توزیع یارانه‌ها ناعادلانه است و ثالثاً، سهم بالایی از یارانه‌ها به‌صورت تراوش از سیستم توزیع خارج می‌شود. این عوامل موجب شده است هدفمندی یارانه‌ها اهمیت بالایی در سیاست‌های فقرزدایی و افزایش رفاه و کیفیت زندگی داشته باشد (پیرایی و سیف، ۱۳۸۹: ۶۲). از سوی دیگر هدفمندی یارانه‌ها زمانی مناسب است که کمترین هزینه از بودجه دولت، بیشترین نرخ پوشش برای افراد فقیر، کمترین نرخ تراوش برای افراد بی‌نیاز و بالاخره از هزینه‌های اجرایی و سیاسی پایینی برخوردار باشد (پرمه و حیدری، ۱۳۸۵: ۳). با توجه به این مسائل در چند سال اخیر مهم‌ترین بحث دولت و برخی اقتصاددانان این است که این یارانه‌ها ناعادلانه توزیع می‌شوند و در راستای اهداف عدالت اجتماعی نه تنها درست عمل نکرده بلکه بی‌عدالتی را در کشور تمدید کرده است،

از این رو، مهم‌ترین زیربخش طرح تحول بزرگ اقتصادی کشور، بحث هدفمند کردن یارانه‌ها می‌باشد (معاونت برنامه‌ریزی و امور اقتصادی وزارت بازرگانی، ۱۳۸۷). از مزایای عمده هدفمندی یارانه‌ها به کاهش قاچاق یارانه‌ایی که به علت تفاوت قیمتی به وجود می‌آید، کاهش هزینه‌های دولت، افزایش قدرت بخش خصوصی به علت کنار رفتن دولت از تولید این اقلام، افزایش سرمایه‌گذاری در کالاهای خارج شده از مشمول یارانه به سطح تعادلی آنها، اثرات مثبت زیست‌محیطی (شامل کم شدن ضایعات کالای مختلف و کاهش آلودگی ناشی از مصرف بیش از حد فراورده‌های نفتی)، افزایش کیفیت کالاهای خارج شده از سبد حمایتی، واقعی کردن روند شکل‌گیری تکنولوژی مبنی بر قیمت‌های واقعی و توزیع عادلانه‌تر یارانه‌ها اشاره داشت (ترکمان احمدی، فتاحی و خیری، ۱۳۹۰: ۵).

شناسایی درست گروه هدف و تعیین روش انتقال (جنسی، نقدی و غیرنقدی) از چالش‌های پرداخت این نوع یارانه است (حیدری و همکاران، ۱۳۸۶: ۲۲-۲۰)؛ زیرا تفاوت در روش انتقال و ارائه یارانه‌ها بر تمامی عناصر اصلی و فرعی اقتصاد یک کشور اثرگذار است. لذا از مهم‌ترین زیرساخت‌های مدیریت اقتصاد در یک کشور، نوع پرداخت‌های انتقالی برای گسترش عدالت و رفاه و تأمین حداقل نیازهای اقتصادی است. هر چه محدوده انتخاب در نوع مصرف بیشتر شود، رضایتمندی در عموم مردم بیشتر شده، مصرف بهینه‌تر شده و تقاضا، عرضه و تولید از مطلوبیت بیشتری بهره‌مند می‌شود. از سوی دیگر با بهینه شدن تولید و عرضه، سطح اشتغال بهبود می‌یابد. تجربه کشورهای گوناگون نشان می‌دهد که عمده‌ترین روش‌های پرداخت یارانه در بخش مصرف، «نظام کالایی» و «نظام کالا برگی»، «نظام همگانی قیمتی»، «نظام نقدی» است (حسینی و مالکی، ۱۳۸۴: ۱۲-۱۰؛ Barr, 2004: 233-260).

- کالایی: پرداخت کالایی یارانه نیازمند سازوکار تهیه و توزیع گسترده و اطلاع دقیق از نوع کالاهای مورد نیاز افراد جامعه است. اما بعضاً به منظور پرهیز از عوارض پرداخت نقدی در برخی شرایط و در مورد برخی اقلام می‌توان از آن استفاده کرد.

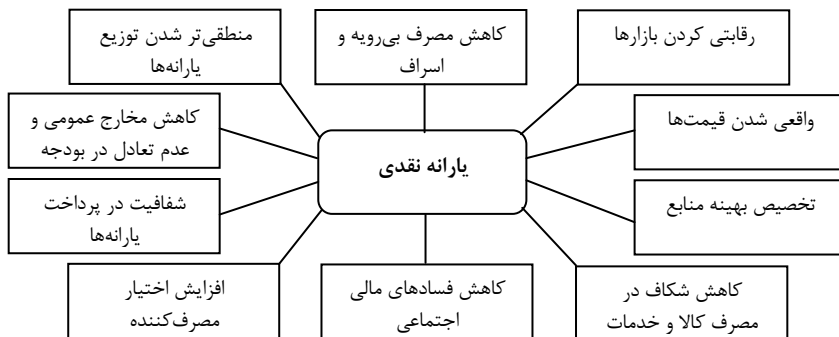
- کالا برگی: منظور از پرداخت کالا برگی، حالتی از پرداخت محسوب می‌شود که در آن اقلام مورد نیاز اقشار کم‌درآمد (معمولاً کالاهای ضروری) از طریق اعطای کالا برگ مرتبط به آن قابل دریافت می‌باشد. استفاده از این روش زمانی مناسب خواهد بود که امکان

خرید و فروش کالا بزرگ‌ها ناچیز باشد و به گروه‌های هدف تخصیص یابد.

- قیمتی (عمومی - تبعیضی): در این شیوه پرداخت، کالای یارانه‌ای به قیمت پایین‌تر از قیمت تمام شده در اختیار مردم قرار می‌گیرد. در این شیوه برخلاف روش نقدی، کالا بزرگی و کالایی، محدوده افراد دریافت‌کننده یارانه معمولاً وسیع‌تر و دسترسی همگانی است. ولی در شرایطی این امکان وجود دارد که از طریق اعمال تبعیضات مختلف (زمانی، مکانی، کیفیتی و فردی) محدودیت ایجاد کرد تا پرداخت‌ها به گروه‌های هدف اصابت کند.

- نقدی / نقدی مشروط: پرداخت نقدی یارانه ممکن است ساده‌ترین و کم‌هزینه‌ترین روش پرداخت یارانه به حساب آید. این نوع یارانه، به تدارک کمک در قالب «پول نقد» به فقرا و کسانی که در معرض خطر احتمالی بوده و در صورت فقدان پرداخت‌ها دچار فقر و تنگدستی خواهند شد، گفته می‌شود. از لحاظ تحلیلی نشان داده می‌شود یارانه نقدی نسبت به سایر روش‌های پرداخت یارانه مطلوبیت بالاتری را برای افراد و زندگی اجتماعی آنها ایجاد می‌کند. از طرف دیگر، چنانچه دولت نگران نحوه مصرف وجوه یارانه‌ای باشد می‌تواند آن را به صورت مقید و مشروط پرداخت کند. در این روش گیرنده یارانه حق دارد آن را در مصارف خاصی مثل آموزش و بهداشت هزینه کند. بنابراین، به‌طور کلی، پرداخت نقدی یارانه‌ها در صورت اجرای درست آن می‌تواند اثرات و منافع مثبت مهمی در سطوح مختلف نظام اجتماعی و اقتصادی کشورها به دنبال داشته باشد (شکل ۳).

شکل ۳. منافع یارانه نقدی

بنابراین، روش پرداخت نقدی در چارچوب پرداخت یارانه‌ها یکی از شیوه‌های مهم و تأثیرگذار در ارتقای سطح کیفی زندگی افراد فقیر و دهک‌های پایین اجتماعات انسانی است تا از این طریق شکاف طبقات اجتماعی کاسته شود (مصباحی مقدم، اسمعیلی گیوی و رعایائی، ۱۳۸۸: ۱۶۳) و اغلب افراد روستایی که از سطح کیفی زندگی مطلوبی برخوردار نیستند به استانداردهای کیفی زندگی مطلوب دست یابند. لذا هدفمندی یارانه‌ها به‌ویژه پرداخت نقدی یارانه‌ها با هدف ارتقای سطح زندگی دهک‌های پایین اجتماعی و کاهش شکاف اجتماعی صورت گرفته است که در مرحله اول می‌تواند بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی تأثیرگذار بوده و منجر به تغییراتی شود. بنابراین، از آنجاکه به اعتقاد داوسی لرز از متفکران توسعه، بررسی میزان موفقیت بودن برنامه‌های اقتصادی از طریق سه گزینه: الف) میزان کاهش فقر و محرومیت، ب) میزان اشتغال ایجاد شده و ج) میزان کاهش نابرابری‌های اجتماعی - اقتصادی امکان‌پذیر است (لطیفی، ۱۳۸۰). لذا می‌توان موفقیت شیوه پرداخت نقدی یارانه‌ها را نیز در اثربخشی آن در کیفیت زندگی افراد دریافت‌کننده یارانه دانست؛ زیرا به جهت متغیر شدن بیشتر دهک‌های پایین درآمدی از یارانه‌ها، مطالعه شیوه هدفمندسازی یارانه‌ها و پرداخت نقدی و ارزیابی آن از دیدگاه رفاه اجتماعی و کیفیت زندگی انکارناپذیر خواهد بود. با توجه به رسالت دولت در جهت کاهش فقر و افزایش رفاه جامعه و تأثیرگذاری سیاست‌های یارانه‌ای و پرداخت نقدی بر کیفیت زندگی، برای برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران اقتصادی کشور مهم خواهد بود که چه کالاها و خدماتی و به چه میزان مشمول پرداخت یارانه نقدی قرار گیرند تا رفاه جامعه بهبود یابد؛ زیرا در شرایط واقعی، اعمال یارانه‌ها، آثار اقتصادی و اجتماعی مختلفی در زندگی اجتماعی مردم دارد (عباسیان و اسدیگی، ۱۳۹۱: ۱۴۴). از این رو دریافت یارانه‌های نقدی در گام اول، به لحاظ تغییر در شاخص‌های کیفیت زندگی می‌تواند محدود به کیفیت زندگی خانوارها شود و با گذشت زمان، از تأثیرات آن بر جامعه، کیفیت زندگی در سطح اجتماعات انسانی نیز تغییر کند. همچنین باید توجه داشت، با وجود اینکه دریافت یارانه‌ها، ماهیت منابع مالی نقدی دارد، اما تأثیرات آن در کیفیت زندگی فراتر از جنبه‌های اقتصادی خانوارها بوده و جنبه‌های دیگر زندگی از جمله بعد اجتماعی و محیطی / کالبدی را در محیط‌های روستایی می‌تواند متأثر سازد. بر این

اساس، اثرات دریافت یارانه‌های نقدی را با توجه به در نظر داشتن جنبه‌های عینی و ذهنی کیفیت زندگی، می‌توان در سه بعد تغییر در کیفیت بعد اقتصادی، اجتماعی و محیطی زندگی خانوارها مورد توجه قرار داد. به‌طور کلی انتظار بر این است که با توجه به هدف‌گذاری‌های قانونی انجام شده در خصوص پرداخت نقدی به مردم، یارانه‌های نقدی در بعد اقتصادی بتواند سطح درآمد و دارایی روستائیان را نسبت به گذشته افزایش داده و تغییراتی در قدرت خرید خانوارها و ریسک‌های اقتصادی آنها ایجاد کند. همچنین در بعد اجتماعی دریافت یارانه‌های نقدی می‌تواند بر وضعیت و کیفیت بهداشتی و آموزشی، تنوع غذایی خانوارهای روستایی اثرگذار بوده و در مجموع منجر به شادکامی و امیدواری روستائیان نسبت به آینده زندگی باشد. در بعد محیطی / کالبدی نیز، دریافت یارانه‌های نقدی می‌تواند بر کیفیت جنبه‌های کالبدی زندگی روستائیان مانند مسکن، زیرساخت‌ها، امکانات زندگی و فعالیت کشاورزی تأثیرگذار باشد. بر این اساس می‌توان ابعاد، شاخص‌ها و گویه‌های تأثیرگذاری دریافت یارانه بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی را در قالب سه بعد اقتصادی، اجتماعی و محیطی / کالبدی دسته‌بندی کرد (جدول ۱).

جدول ۱. ابعاد، شاخص‌ها و گویه‌های مرتبط با تأثیر یارانه نقدی بر کیفیت زندگی خانوار

روستایی

ابعاد	شاخص	گویه‌ها
اقتصادی	افزایش درآمد و ثروت	داشتن پس‌انداز ماهانه، افزایش توان و قدرت خرید، کاهش پیش‌فروش محصولات و تولیدات به لحاظ نیاز مالی، افزایش تعداد دام، کاهش قرض‌های پولی
	ریسک‌پذیری اقتصادی	دریافت وام، خرید قسطی لوازم، قدرت بازپرداخت اقساط
	ایجاد اشتغال	ایجاد واحد تولیدی جدید، راه‌اندازی کسب و کارهای جدید
اجتماعی	افزایش توان و قدرت خرید	افزایش توان پاسخگویی به نیازهای فرزندان و خانوار، افزایش توان خرید به موقع نهاده‌های کشاورزی (سم، کود و ...)، خرید وسایل ضروری و اولیه زندگی (تلویزیون، ماشین لباس‌شویی و ...)، کاهش احساس تورم و گرانی
	بهبود دسترسی بهداشتی و درمانی	کاهش میزان خوددرمانی‌ها، بازبینی دندان‌ها، انجام آزمایش‌های دوره‌ای (چکاپ)

ابعاد	شاخص	گویه‌ها
	بهبود دسترسی آموزشی	امیدواری به ادامه تحصیل فرزندان، تهیه نیازمندی‌های آموزشی فرزندان، ثبت‌نام فرزندان در کلاس‌های فوق‌العاده
	تنوع رژیم غذایی	افزایش مصرف هفتگی پروتئین (گوشت و ماهی) در وعده‌های غذایی، افزایش مصرف هفتگی میوه و سبزیجات در برنامه غذایی
	توسعه فراغت و تفریح	افزایش مسافرت‌ها به خارج از روستا، افزایش مسافرت‌های بلندمدت، مسافرت‌های خانوادگی، برگزاری مهمانی‌های خانوادگی
	شادکامی و احساس خوشبختی	رضایتمندی از زندگی در محیط‌های روستایی، بیشتر شدن مهمانی‌های خانوادگی، احساس برابری اجتماعی (کاهش فاصله طبقاتی)، کاهش سطح کار کودکان، کاهش سطح کار خارج از خانه زنان
	امید به آینده	برخوررداری از آرامش روحی و روانی به لحاظ مالی، کاهش نگرانی نسبت به آینده
	بیمه شدن	بیمه کردن خانواده، بیمه محصولات و تولیدات کشاورزی، انجام دادن بیمه‌های متفرقه (سرقط، آتش‌سوزی و ...)
محیطی / کالبدی	بهبود کیفیت مسکن	احداث خانه جدید و نوساز، بازسازی بخش‌های قدیمی خانه، اضافه کردن بخش جدید به خانه
	بهبود کیفیت محیطی مسکن (تسهیلات)	تقویت سیستم گرمایشی و سرمایشی خانه، ایجاد سرویس بهداشتی در داخل خانه، داشتن حمام در خانه
	توسعه کشاورزی	افزایش سطح زیرکشت، تهیه و خرید ماشین‌آلات کشاورزی، بهبود آماده‌سازی زمین برای کشت، سرمایه‌گذاری در سطح زمین کشاورزی، راه‌اندازی سیستم آبیاری نوین

مأخذ: فتاحی، ۱۳۸۹؛ رضوانی، منصوریان و احمدی، ۱۳۸۸؛ غفاری و امید، ۱۳۸۸؛ فرجی سبکبار، صادقلو و سجاسی قیداری، ۱۳۹۰؛ حیدری ساربان، ۱۳۹۳.

۲. روش‌شناسی

پژوهش حاضر، با هدف کلی بررسی اثرات پرداخت نقدی یارانه‌ها بر کیفیت زندگی خانوار در مناطق روستایی به شیوه پانل گذشته‌نگر (قبل و بعد) و از نوع کاربردی و به روش تحلیلی - تبیینی است. لذا به‌طور خاص روش‌شناسی مطالعه از جنبه هدف کاربردی است، زیرا در پی شناخت اثرات پرداخت نقدی یارانه‌ها بر روی کیفیت زندگی خانوارهای روستایی می‌باشد که نتایج حاصله از آن می‌تواند برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیرندگان دولتی را

در زمینه اجرای برنامه هدفمندسازی یارانه‌ها رهنمون باشد. جمع‌آوری اطلاعات و شناسایی جنبه‌های تأثیرگذاری پرداخت نقدی یارانه‌ها در کیفیت زندگی خانوار، مطالعه از نوع اکتشافی است. به لحاظ توصیف ویژگی‌های جامعه مورد مطالعه از نوع توصیفی است و به جهت برقراری ارتباط بین متغیرها، از نوع تحلیلی است. در این پژوهش به منظور گردآوری اطلاعات از روش‌های اسنادی، کتابخانه‌ای و میدانی مشاهده و تکمیل پرسشنامه براساس شاخص‌های استخراج شده در چارچوب نظری، استفاده شد. لذا با توجه به متغیرهای تحقیق و نیز روش‌های تجزیه و تحلیل، پرسشنامه مربوطه به صورت سؤال‌های بسته و باز و همچنین در قالب طیف لیکرت در مقیاس سنجش اسمی و رتبه‌ای تهیه شد و در اختیار نمونه‌ها قرار گرفت. اما با توجه به حجم و گستردگی شاخص‌های مربوط به کیفیت زندگی از لحاظ رویکردهای کمی و کیفی/عینی و ذهنی بودن شاخص‌ها، در چارچوب نظری تلاش شد تا با توجه به ماهیت اثرگذاری پرداخت نقدی یارانه‌ها به ساختاربندی شاخص‌های کیفیت زندگی خانوارها در مناطق روستایی پرداخته شود.

در این مطالعه به منظور ساختار شاخص‌ها و گویه‌های مطالعه، از روش سلسله‌مراتبی یا درخت مسئله استفاده شد که در سطح اول، به سه بعد اصلی کیفیت زندگی خانوار تقسیم شده است. در سطح دوم هر کدام از ابعاد، به شاخص‌های متعدد تقسیم می‌شوند. در سطح پایانی سلسله‌مراتب که قابل اندازه‌گیری است، گویه‌ها مطرح شده است. شیوه کمی کردن این شاخص‌ها با استفاده از روش مستقیم پرسشنامه بوده است که در آن گویه‌ها سنجش بومی شده‌اند. بنابراین، در این پژوهش با مطالعه مناطق روستایی در نهایت سه بعد اقتصادی، اجتماعی و محیطی/کالبدی و چهارده شاخص به صورت غربال‌زنی به‌عنوان شاخص‌های کیفیت زندگی خانوار در بعد عینی و ذهنی، از میان خیل عظیم شاخص‌ها انتخاب شده است. بنابراین متغیر مستقل تحقیق پرداخت نقدی یارانه‌ها و متغیر وابسته کیفیت زندگی است. ابزار اندازه‌گیری پرسشنامه محقق ساخته است. رویی صوری^۱ پرسشنامه توسط پانل متخصصان^۲ دانشگاهی مورد تأیید قرار گرفت. مطالعه راهنما^۳ در منطقه مشابه جامعه آماری در سطح خانوار روستایی با

1. Face Validity
2. Panel of Expert
3. Pilot Study

تعداد ۳۴ پرسشنامه صورت گرفت و با داده‌های کسب شده و استفاده از فرمول ویژه کرونیباخ آلفا در نرم‌افزار SPSS، پایایی^۱ بخش‌های مختلف پرسشنامه تحقیق ۰/۶۳ الی ۰/۷۴ به دست آمد. جامعه آماری تحقیق به صورت تمام شماری و شامل روستائیان ۱۵ نقطه روستایی در دهستان شیرنگ شهرستان علی‌آباد است. برای نمونه‌گیری در منطقه مورد مطالعه از فرمول کوکران با احتمال ۹۵ درصد استفاده شد که از بین کل خانوارهای روستایی دهستان که برابر با ۷۰۸۴ خانوار بود، ۳۶۴ خانوار به عنوان نمونه مورد مطالعه انتخاب شدند که برای توزیع تعداد نمونه‌ها بین روستاهای نمونه به صورت برقراری تناسب عمل شده است. توزیع نمونه‌ها به صورت تصادفی از بین سرپرست خانوارهای با بیش از ۱۰ سال سابقه ازدواج تا هم‌فرزند بیشتر داشته باشند و هم هر دو دوره را تجربه کرده باشند، بوده است. همچنین برای تحلیل داده‌ها نیز از روش‌های کای دو، آماری ویلکا کسون، آزمون T و رگرسیون خطی تک‌متغیره استفاده شده است.

۳. یافته‌های تحقیق

بررسی‌های توصیفی نشان می‌دهد که ۹۲/۱ درصد پاسخگویان مرد و ۷/۹ درصد نیز زن بوده‌اند. همچنین، ۱۰۰ درصد نمونه‌ها کل یارانه‌های نقدی را از ابتدای زمان پرداخت یارانه‌ها به خانوارها دریافت کرده‌اند. یکی از جنبه‌های ارزیابی میزان اثرگذاری دریافت یارانه‌های نقدی در زندگی روستائیان را می‌توان در تغییرات ایجاد شده در ارقام ضروری زندگی مشاهده کرد. به طوری که دریافت یارانه‌ها بر خرید موبایل (با ۸۷/۶ درصد) در خانواده‌های روستایی که نقش اساسی در ارتباطات روستایی دارد تأثیر گذاشته است. در رتبه دوم تأثیرگذاری یارانه‌ها بر خرید جاروبرقی برای منزل (با ۷۳/۴ درصد) قرار دارد (جدول ۲).

جدول ۲. خرید ارقام ضروری زندگی از طریق پول یارانه نقدی

(درصد)

تلوویزیون	لباسشویی	جاروبرقی	یخچال	موبایل	موتور	کامپیوتر
۶۲/۴	۴۲/۷	۷۳/۴	۴۵/۸	۸۷/۶	۶۷/۲	۳۴/۱

به طور کلی می‌توان چنین بیان کرد که دریافت یارانه‌های نقدی، در روستا بر خرید اقلام ضروری سبک و ارزان‌قیمت تأثیر گذار بوده و با افزایش قیمت اقلام، میزان سطح خرید کاهش پیدا می‌کند. همچنین در حال حاضر ۶۳/۴ درصد از نمونه‌های مورد مطالعه معتقدند که بخش عمده‌ای از یارانه‌های نقدی دریافتی صرف پرداخت به حامل‌های انرژی (آب، برق و گاز مصرفی) و ارتباطات (تلفن و موبایل) در خانوار می‌شود. همچنین بررسی میانگین‌های میزان رضایتمندی از دریافت یارانه‌های نقدی در چهار سال گذشته نشان می‌دهد که سطح رضایتمندی خانوارهای روستایی از دریافت یارانه‌ها در سال و ماه‌های اول بالاتر بوده و با گذشت زمان سیر نزولی داشته است. با وجود این در بین جامعه مورد مطالعه میزان رضایتمندی از دریافت یارانه‌های نقدی در سطح آلفا ۰/۰۵ معنادار بوده و با توجه به سطح میانگین ۳/۸۷ می‌توان گفت که رضایتمندی از تأثیر یارانه‌ها در شرایط زندگی روستائیان از نظر نمونه‌ها وجود دارد (جدول ۳).

جدول ۳. تأثیرات رضایتمندی دریافت یارانه‌های نقدی در کیفیت زندگی خانوار از نگاه پاسخگویان (آزمون کی دو)

سطح معناداری	میانگین رتبه‌ای	درصد افراد پاسخگو					میزان رضایتمندی از دریافت یارانه‌های نقدی با توجه به اثرات مثبت در زندگی	
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم		
۰/۰۱	۳/۸۷	۴/۴۷	۳۴/۲	۳۲/۳	۱۶/۲	۱۰/۶	۶/۷	سال اول
۰/۰۱		۳/۹۱	۳۲/۷	۲۴/۷	۲۰/۱	۱۴/۵	۸/۰	سال دوم
۰/۰۱		۳/۶۴	۱۷/۲	۲۶/۵	۳۰/۲	۱۵/۷	۱۰/۴	سال سوم
۰/۰۱		۳/۴۷	۱۵/۳	۲۴/۱	۳۲/۸	۱۶/۱	۱۱/۸	سال چهارم

بنابراین هرچند به صورت کلی، رضایتمندی از تأثیرگذاری دریافت یارانه‌های نقدی در زندگی در میان روستائیان مورد مطالعه وجود دارد، اما نکته مهم اینکه هریک از ابعاد و شاخص‌ها و گویه‌های مربوط به کیفیت زندگی خانوار، چه میزان رضایتمندی و در چه وضعیتی قرار دارد؟ از این رو برای تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده، از آزمون‌های آماری

بهره گرفته شده است. با توجه به اینکه در هدف تحلیل میزان اثرگذاری دریافت یارانه‌های نقدی بر کیفیت زندگی خانوار روستایی می‌باشد، لذا از شیوه تحلیل پانل گذشته‌نگر که به بررسی تغییر تفاوت‌های شکل گرفته در کیفیت زندگی خانوارهای دریافت‌کننده یارانه نسبت به قبل از دریافت یارانه‌ها می‌پردازد. برای این منظور، از آنجا که داده‌ها در قالب طیف لیکرت و از نوع ناپارامتری می‌باشد، از آزمون ویلکاکسون استفاده شده است. از بین ۴۷ گویه مورد مطالعه، نتایج آزمون نشان داد که ۲۱ گویه دارای سطح معناداری پایین‌تر از آلفا ۰/۰۵ بوده، این تفاوت ایجاد شده با دریافت یارانه‌های نقدی نسبت به قبل از دریافت یارانه در کیفیت زندگی خانوار می‌باشد. در این ۲۱ گویه اشاره شده چون تعداد و میانگین رتبه بعد از دریافت یارانه (مثبت‌ها) از تعداد و میانگین رتبه قبل از دریافت یارانه نقدی (یا منفی‌ها) بیشتر است، بنابراین، در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی در ۲۱ گویه مورد نظر، نسبت به قبل تغییرات مثبت و قابل قبولی ایجاد شده است. همان‌طور که مشخص است، داشتن پس‌انداز ماهانه، افزایش توان و قدرت خرید، کاهش پیش‌فروش محصولات و تولیدات، افزایش تعداد دام، کاهش قرض‌های پولی، دریافت وام، خرید قسطی لوازم، قدرت بازپرداخت اقساط و ... است که عمدتاً در بعد اقتصادی کیفیت زندگی خانوار روستائیان می‌باشد و در سایر ابعاد کمتر است. در این میان نتایج آزمون نشان می‌دهد که ۲۶ گویه نیز نسبت به قبل از دریافت یارانه‌های نقدی تفاوتی نداشته است. البته باید توجه داشت که از بین گویه‌های ۲۱ گانه‌ای که پس از دریافت یارانه‌ها در میان روستائیان تغییر ایجاد کرده شدت تغییرات متفاوت است. به‌طوری‌که گویه‌های خرید قسطی لوازم و همچنین افزایش توان پاسخگویی به نیازهای فرزندان و خانوار دارای بیشترین میزان شدت تغییرات (با مقدار p-value یا سطح معناداری ۰/۰۰۱) بوده و گویه‌هایی مانند بازبینی دندان‌ها (با سطح معناداری ۰/۰۴۵)، انجام آزمایش‌های دوره‌ای (با سطح معناداری ۰/۰۴۹) و امیدواری به ادامه تحصیل فرزندان (با سطح معناداری ۰/۰۴۲) با شدت بسیار کم مورد تأیید قرار گرفته که به معنی میزان و شدت بسیار کم تغییرات نسبت به گذشته است (جدول ۴).

جدول ۴. سطح معناداری تغییرات در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی، بعد از پرداخت یارانه‌ها نسبت به قبل آن

میانگین رتبه‌ها		Test Statistics		رتبه‌ها			گویه‌ها	زیرمجموعه‌ها
مثبت	منفی	سطح معناداری	Z	جمع کل	رتبه‌های مثبت (b)	رتبه‌های منفی (a)		
۱۷۶/۴	۱۲۴/۲	۰/۰۳۱	-۳/۳۳۸(a)	۳۶۴	۱۰۶	۱۴۱	۱۱۷	افزایش درآمد و ثروت
۱۵۲/۷	۱۱۲/۵	۰/۰۲۴	-۳/۳۴۳(a)	۳۶۴	۵۱	۲۵۷	۵۶	
۱۴۶/۱	۱۰۱/۹	۰/۰۰۴	-۳/۴۵۹(a)	۳۶۴	۷۸	۱۸۹	۹۷	
۱۸۴/۷	۱۲۱/۲	۰/۰۱۵	-۳/۴۷۴(a)	۳۶۴	۱۲۹	۱۳۹	۹۶	
۱۹۷/۴	۱۲۴/۸	۰/۰۰۷	-۳/۴۸۴(a)	۳۶۴	۸۲	۱۷۴	۱۰۸	
۱۴۹/۸	۱۰۴/۳	۰/۰۱۸	-۲/۴۵۹(a)	۳۶۴	۲۸	۲۴۹	۸۷	ریسک‌پذیری اقتصادی
۱۴۳/۲	۱۰۹/۶	۰/۰۰۱	-۳/۴۳۸(a)	۳۶۴	۴۸	۲۸۷	۲۹	
۱۹۳/۵	۱۲۴/۲	۰/۰۳۴	-۳/۲۱۸(a)	۳۶۴	۲۵	۳۲۵	۱۴	
۱۴۱/۴	۱۸۴/۱	۰/۰۸۴	۳/۴۴۸(a)	۳۶۴	۴۲	۸۱	۲۴۱	ایجاد اشتغال
۱۳۴/۲	۱۹۴/۱	۰/۰۶۱	۴/۸۶۵(a)	۳۶۴	۲۴	۱۵	۳۲۵	
۱۸۱/۲	۱۴۱/۴	۰/۰۰۱	-۳/۴۲۶(a)	۳۶۴	۱۰۶	۲۴۱	۱۷	افزایش توان و قدرت خرید
۱۵۷/۶	۱۲۷/۶	۰/۰۴۱	-۳/۴۱۳(a)	۳۶۴	۲۴	۲۵۹	۸۱	
۱۹۴/۲	۱۷۴/۱	۰/۰۱۷	-۳/۶۶۶(a)	۳۶۴	۱۲	۳۱۱	۴۱	
۱۳۴/۱	۸۹/۷	۰/۰۴۷	-۳/۴۳۸(a)	۳۶۴	۱۳۴	۱۲۳	۱۰۷	

میانگین رتبه‌ها		Test Statistics		رتبه‌ها				گروه‌ها	زیر مجموعه‌ها
مثبت	منفی	سطح معناداری	Z	جمع کل	رتبه‌های خنثی (c)	رتبه‌های مثبت (b)	رتبه‌های منفی (a)		
۱۸۱/۲	۱۲۲/۱	۰/۰۳۴	-۳/۱۷۸(a)	۳۶۴	۱۳۰	۱۴۷	۸۷	کاهش میزان خوددرمانی‌ها	بهبود دسترسی بهداشتی و درمانی
۱۵۴/۳	۱۲۸/۸	۰/۰۴۵	-۳/۱۵۴(a)	۳۶۴	۸۴	۱۵۶	۱۲۴	بازبینی دندان‌ها	
۱۶۷/۳	۱۲۰/۲	۰/۰۴۹	-۳/۱۷۸(a)	۳۶۴	۱۳	۱۸۷	۱۶۴	انجام آزمایش‌های دوره‌ای	
۱۴۳/۱	۱۳۲/۴	۰/۰۴۲	-۳/۱۷۷ (a)	۳۶۴	۳۲	۲۴۷	۸۵	امیدواری به ادامه تحصیل فرزندان	بهبود دسترسی آموزشی
۹۸/۱	۱۲۴/۲	۰/۱۳۸	۳/۲۷۱(a)	۳۶۴	۱۰۱	۱۱۹	۱۴۴	تهیه نیازمندی‌های آموزشی فرزندان	
۱۰۸/۱	۱۶۴/۳	۰/۱۴۲	۳/۱۱۵(a)	۳۶۴	۴۶	۱۲۱	۱۹۷	ثبت نام فرزندان در کلاس‌های فوق‌العاده	
۱۲۵/۱	۱۷۲/۴	۰/۱۱۲	۳/۲۱۴(a)	۳۶۴	۷۶	۱۰۷	۱۸۱	افزایش مصرف هفتگی پروتئین	تنوع رژیم غذایی
۱۲۲/۹	۱۵۶/۳	۰/۱۸۱	۳/۱۳۳(a)	۳۶۴	۴۶	۱۴۷	۱۷۱	افزایش مصرف هفتگی میوه و سبزیجات در برنامه غذایی	
۱۵۷/۴	۱۲۷/۳	۰/۰۴۱	-۳/۴۸۱(a)	۳۶۴	۵۴	۱۸۱	۱۲۹	افزایش مسافرت‌ها به خارج از روستا	توسعه فراغت و تفریح
۸۱/۷	۱۲۶/۲	۰/۰۹۷	۳/۱۵۸(a)	۳۶۴	۹۸	۲۵	۲۴۱	افزایش مسافرت‌های بلندمدت	
۱۰۷/۳	۱۵۷/۲	۰/۰۷۱	۳/۱۵۳(a)	۳۶۴	۸۷	۲۹	۲۴۸	مسافرت‌های خانوادگی	
۱۲۲/۵	۱۸۱/۳	۰/۱۵۶	۳/۱۵۱(a)	۳۶۴	۳۲	۱۵	۳۱۷	برگزاری مهمانی‌های خانوادگی	

میانگین رتبه‌ها		Test Statistics		رتبه‌ها				گروه‌ها	زیر مجموعه‌ها
مثبت	منفی	سطح معناداری	Z	جمع کل	رتبه‌های خنثی (c)	رتبه‌های مثبت (b)	رتبه‌های منفی (a)		
۱۴۷/۲	۱۰۷/۳	۰/۰۳۴	-۳/۱۹۷(a)	۳۶۴	۱۲۳	۲۴۱	۱۲۱	رضایتمندی از زندگی در محیط‌های روستایی	شادکامی و احساس خوشبختی
۱۵۴/۱	۱۸۲/۴	۰/۱۷۸	۳/۱۵۷(a)	۳۶۴	۳۷	۴۹	۲۷۸	بیشتر شدن مهمانی‌های خانوادگی	
۱۲۴/۱	۱۵۷/۳	۰/۲۴۷	۳/۳۳۸(a)	۳۶۴	۱۴	۵۱	۲۹۴	احساس برابری اجتماعی	
۱۳۶/۳	۱۸۱/۵	۰/۱۶۵	۳/۲۴۱(a)	۳۶۴	۶۴	۱۲۶	۱۷۴	کاهش سطح کار کودکان	
۱۲۵/۲	۱۷۹/۱	۰/۱۵۴	۳/۳۱۳(a)	۳۶۴	۲۶	۱۵۷	۱۸۱	کاهش سطح کار خارج از خانه زنان	
۱۴۷/۵	۱۷۲/۸	۰/۲۷۱	۲/۱۴۴(a)	۳۶۴	۳۵	۱۲۵	۲۰۴	برخورداری از آرامش روحی و روانی به لحاظ مالی	امید به آینده
۱۱۳/۴	۱۶۴/۲	۰/۰۸۳	۳/۱۵۸(a)	۳۶۴	۴۳	۲۴	۲۹۷	کاهش نگرانی نسبت به آینده	
۱۰۴/۲	۱۷۵/۵	۰/۰۶۱	۳/۱۰۷(a)	۳۶۴	۶۸	۷۷	۲۱۹	بیمه کردن خانواده	بیمه شدن
۱۱۷/۵	۱۸۳/۵	۰/۰۹۴	۳/۳۷۱(a)	۳۶۴	۵۳	۹۴	۲۱۷	بیمه محصولات و تولیدات کشاورزی	
۱۲۵/۲	۱۹۲/۵	۰/۱۲۷	۳/۱۷۳ (a)	۳۶۴	۶۹	۸۱	۲۲۴	انجام دادن بیمه‌های متفرقه (سرتق، آتش سوزی و ...)	
۱۲۹/۳	۱۸۷/۳	۰/۱۴۱	۳/۱۳۴(a)	۳۶۴	۳۸	۱۴	۳۱۲	احداث خانه جدید و نوساز	بهبود کیفیت مسکن
۱۳۴/۷	۱۶۴/۲	۰/۱۷۹	۳/۳۷۴ (a)	۳۶۴	۸	۱۵۱	۲۰۵	بازسازی بخش‌های قدیمی خانه	
۱۰۹/۵	۱۸۵/۳	۰/۱۵۴	۳/۲۱۴ (a)	۳۶۴	۳۵	۵۸	۲۷۱	اضافه کردن بخش جدید به خانه	

رتبه‌ها میانگین		Test Statistics		رتبه‌ها				گروه‌ها	زیر مجموعه‌ها
مثبت	منفی	سطح معناداری	Z	جمع کل	رتبه‌های خنثی (c)	رتبه‌های مثبت (b)	رتبه‌های منفی (a)		
۱۸۵/۲	۱۲۴/۲	۰/۰۲۴	۳/۱۶۱ (a)	۳۶۴	۴۸	۱۷۵	۱۴۱	تقویت سیستم گرمایشی و سرمایشی خانه	بهبود کیفیت محیطی مسکن (تسهیلات)
۱۷۴/۵	۱۱۲/۵	۰/۰۳۶	۳/۳۴۴ (a)	۳۶۴	۳۴	۲۱۸	۱۱۲	ایجاد سرویس بهداشتی در داخل خانه	
۱۸۴/۳	۱۱۸/۳	۰/۰۱۷	۳/۱۴۳ (a)	۳۶۴	۲۷	۲۵۶	۸۱	داشتن حمام در خانه	
۱۳۷/۲	۱۸۹/۳	۰/۰۸۱	۲/۳۷۱ (a)	۳۶۴	۹۳	۱۵۳	۳۰۴	افزایش سطح زیر کشت	توسعه کشاورزی
۱۵۴/۲	۱۷۸/۳	۰/۰۹۷	۳/۱۷۳ (a)	۳۶۴	۱۵	۲۸	۳۲۱	تهیه و خرید ماشین‌آلات کشاورزی	
۱۲۲/۱	۱۶۳/۱	۰/۱۰۷	۳/۱۷۴ (a)	۳۶۴	۳۵	۸۱	۲۴۸	بهبود آماده‌سازی زمین برای کشت	
۱۲۴/۸	۱۷۱/۸	۰/۱۴۲	۳/۱۳۹ (a)	۳۶۴	۹۶	۹۷	۱۷۱	سرمایه‌گذاری در تسطیح زمین کشاورزی	
۱۴۳/۴	۱۶۰/۵	۰/۰۹۲	۳/۱۳۸ (a)	۳۶۴	۶۴	۵۸	۲۴۲	راه‌اندازی سیستم آبیاری نوین	
a. Based on Negative Ranks b. Wilcoxon Signed Ranks Test				a = کیفیت زندگی خانوار بعد از دریافت یارانه نقدی < کیفیت زندگی خانوار قبل از دریافت یارانه نقدی b = کیفیت زندگی خانوار بعد از دریافت یارانه نقدی > کیفیت زندگی خانوار قبل از دریافت یارانه نقدی c = کیفیت زندگی خانوار بعد از دریافت یارانه نقدی = کیفیت زندگی خانوار قبل از دریافت یارانه نقدی					

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳.

همچنین برای ارزیابی تأثیرات دریافت یارانه‌های نقدی در بین روستائیان منطقه مورد مطالعه، به تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از طریق پرسشنامه و آزمون t تک نمونه‌ای به بررسی و تحلیل معناداری تفاوت میانگین‌ها پرداخته شد. شاخص‌های مورد بررسی در سه بعد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی/ محیطی از دیدگاه خانوارهای روستایی مورد بررسی قرار

گرفت. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که میانگین عددی حاصل از محاسبه شاخص‌های کیفیت زندگی خانوار روستایی در بین پاسخگویان مبین بالا بودن مقادیر میانگین به دست آمده در چهار شاخص (افزایش درآمد و ثروت، ریسک‌پذیری اقتصادی، افزایش توان و قدرت خرید، بهبود دسترسی بهداشتی و درمانی) مورد بررسی است که بالاتر از میانه نظری مطلوبیت (۳) ارزیابی شده است و سایر شاخص‌ها نیز کمتر از میانه نظری بوده است. همچنین تفاوت معناداری به دست آمده در سطح آلفا ۰/۰۵ نشان می‌دهد که دریافت یارانه‌های نقدی در چهار شاخص کیفیت زندگی خانوارهای مورد بررسی در روستاهای منطقه مورد مطالعه، اثرگذار بوده و در ۱۰ شاخص دیگر این اثرگذاری مشاهده نمی‌شود (جدول ۵). بنابراین می‌توان گفت دریافت یارانه‌های نقدی عمدتاً توانسته در بعد اقتصادی در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی تأثیرگذار باشد و در بعد اجتماعی (به غیر از بهبود دسترسی بهداشتی و درمانی) و کیفیت محیطی / کالبدی این تأثیرگذاری به گفته روستائیان اتفاق نیفتاده است.

جدول ۵. معناداری تفاوت از میانه نظری شاخص کیفیت زندگی خانوارهای روستایی با دریافت یارانه نقدی

مطلوبیت عددی مورد آزمون = ۳							
ابعاد	شاخص‌های مورد مطالعه	میانگین	آماره t آزمون	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت از حد مطلوب	
						پایین تر	بالاتر
اقتصادی	افزایش درآمد و ثروت	۳/۱۷۴	۱۱/۲۴۳	۳۶۳	۰/۰۱۳	۰/۱۷۴	۰/۰۹۱
	ریسک‌پذیری اقتصادی	۳/۰۱۶	۹/۶۹۱	۳۶۳	۰/۰۲۴	۰/۰۱۶	۰/۴۱۲
	ایجاد اشتغال	۲/۰۴۱	۱۱/۴۲۹	۳۶۳	۰/۰۷۱	-۰/۹۶	-۰/۳۱۸
	افزایش توان و قدرت خرید	۳/۱۴۱	۷/۴۴۱	۳۶۳	۰/۰۱۱	۰/۱۴۱	۰/۱۸۴
اجتماعی	بهبود دسترسی بهداشتی و درمانی	۳/۰۵۱	۱۷/۴۵۷	۳۶۳	۰/۰۳۸	۰/۰۵۱	۰/۳۸۴

مطلوبیت عددی مورد آزمون = ۳							
ابعاد	شاخص‌های مورد مطالعه	میانگین	آماره t آزمون	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت از حد مطلوب	
						پایین تر	بالا تر
	بهبود دسترسی آموزشی	۲/۸۷۱	۸/۴۳۱	۳۶۳	۰/۰۹۱	-۰/۱۲۹	-۰/۴۳۵
	تنوع رژیم غذایی	۲/۸۴۱	۱۰/۳۷۲	۳۶۳	۰/۰۸۴	-۰/۱۵۹	-۰/۱۷۴
	توسعه فراغت و تفریح	۲/۳۱۴	۱۴/۲۴۱	۳۶۳	۰/۰۵۷	-۰/۶۸۶	-۰/۱۳۵
	شادکامی و احساس خوشبختی	۲/۸۴۳	۱۱/۳۵۴	۳۶۳	۰/۱۴۳	-۰/۱۵۷	-۰/۱۴۲
	امید به آینده	۲/۷۴۲	۷/۶۲۵	۳۶۳	۰/۰۸۵	-۰/۲۵۸	-۰/۲۷۹
	بیمه شدن	۲/۳۱۸	۹/۳۱۲	۳۶۳	۰/۱۰۱	-۰/۶۸۲	-۰/۰۴۷
محیطی / کالبدی	بهبود کیفیت مسکن	۲/۹۲۴	۱۹/۸۲۵	۳۶۳	۰/۰۸۹	-۰/۰۷۶	-۰/۵۷۳
	بهبود کیفیت محیطی مسکن (تسهیلات)	۲/۹۲۸	۱۲/۹۶۴	۳۶۳	۰/۱۷۱	-۰/۰۷۲	-۰/۲۳۶
	توسعه کشاورزی	۲/۴۱۵	۱۳/۴۱۸	۳۶۳	۰/۱۰۵	-۰/۵۸۵	-۰/۱۹۹

مأخذ: همان.

همچنین با استفاده از روش استنباطی رگرسیون به برآورد رابطه‌ای ریاضی و تحلیل آن پرداخته شده است، به طوری که تلاش شد با آن بتوان کمیت متغیر مجهول را با استفاده از متغیر معلوم تعیین کرد و سپس از طریق همبستگی به تعیین نوع رابطه و میزان ارتباط متغیرها پرداخته شود. لذا با استفاده از رگرسیون تک‌متغیره تأثیر خطی یک متغیر مستقل (دریافت یارانه) را روی متغیر وابسته (کیفیت زندگی) بررسی کرده و با استفاده از رگرسیون چندگانه برای بالا بردن دقت، تأثیر هم‌زمان و خطی متغیر مستقل روی متغیر وابسته اندازه‌گیری می‌شود. برای این منظور فرض مورد نظر این است که «بین دریافت یارانه نقدی و افزایش کیفیت زندگی خانوارهای روستایی رابطه وجود دارد». برای آزمون فرضیه، ابتدا انحراف معیار محاسبه شده و سپس ضریب همبستگی متغیرها به دست آمد. همچنین برای اینکه مشخص شود این نتیجه در دوره‌های بعدی هم به دست می‌آید از آزمون معنادار بودن T استفاده شده است.

نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که در همه موارد بین دریافت یارانه‌های نقدی و شاخص‌های کیفیت زندگی خانوارهای روستایی همبستگی وجود دارد. در مجموع همبستگی دریافت نقدی یارانه‌ها با کل کیفیت زندگی خانوارهای روستایی برابر با $0/018$ می‌باشد که گویای رابطه بین دریافت یارانه‌ها با کیفیت زندگی خانوارهای روستایی است. همچنین نتایج به دست آمده از آزمون رگرسیون نشان می‌دهد که بیشترین ضریب تعیین مربوط به شاخص‌های افزایش توان و قدرت خرید به مقدار $0/189$ می‌باشد؛ یعنی $18/9$ درصد از تغییرات کیفیت زندگی خانوارها به لحاظ قدرت خرید، ناشی از دریافت یارانه‌هاست. شاخص ریسک‌پذیری اقتصادی با $17/4$ درصد و افزایش درآمد و ثروت $16/9$ درصد در رتبه دوم و سوم قرار دارند. در مجموع ضریب تعیین کیفیت زندگی خانوارهای روستایی برابر با $0/125$ می‌باشد که نشان می‌دهد $12/5$ درصد از تغییرات کل کیفیت زندگی خانوارهای روستایی متأثر از دریافت یارانه نقدی است.

بنابراین، باید گفت دریافت یارانه‌های نقدی، سهم اندکی در اثرگذاری بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی مورد مطالعه دارد. در ضمن، برای مشخص شدن معناداری تأثیرگذاری دریافت یارانه‌های نقدی بر هر یک از شاخص‌های کیفیت زندگی خانوارهای روستایی، از مقدار ارزش p یا سطح معناداری به دست آمده در آزمون رگرسیون استفاده شده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که تنها در چهار شاخص (افزایش درآمد و ثروت، ریسک‌پذیری اقتصادی، افزایش توان و قدرت خرید، بهبود دسترسی بهداشتی و درمانی) آلفای به دست آمده کمتر از $0/05$ می‌باشد. به عبارت دیگر، تنها در چهار شاخص فوق، رابطه معناداری بین دریافت یارانه‌های نقدی و بهبود کیفیت زندگی خانوارهای روستایی وجود دارد و در 10 شاخص دیگر رابطه در مدل معنادار نمی‌باشد. همچنین در مجموع، بین دریافت یارانه نقدی و کل کیفیت زندگی خانوارهای روستایی رابطه معنادار به مقدار $0/046$ وجود دارد (جدول ۶).

جدول ۶. رگرسیون متغیر مستقل (دریافت یارانه نقدی) و متغیر وابسته (کیفیت زندگی خانوار)

متغیر	انحراف معیار	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	آماره آزمون	سطح معناداری	β	1β
دریافت یارانه نقدی	۲۱۸۷۴۳/۴۱						
افزایش درآمد و ثروت	۳۱۱۲۳۲۱۵۶/۵	۰/۰۱۷	۰/۱۶۹	۰/۰۹	۰/۰۳۶	۴۱۳۱۳۳/۹	۰
دریافت یارانه نقدی	۲۰۴۵۷۱/۳۲						
ریسک‌پذیری اقتصادی	۳۱۱۲۳۲۱۵۶/۵	۰/۰۱۶	۰/۱۵۴	۰/۱۳	۰/۰۳۸	۳۶۴۵۲۱	۰
دریافت یارانه نقدی	۴۲۱۵۴۷/۶۱						
ایجاد اشتغال	۳۱۱۲۳۲۱۵۶/۵	۰/۰۲۲	۰/۱۴۳	۰/۱۱	۰/۰۹۲	۲۱۴۵۹۷۱	۰
دریافت یارانه نقدی	۶۵۹۴۲۷/۳۵						
افزایش توان و قدرت خرید	۳۱۱۲۳۲۱۵۶/۵	۰/۰۱۵	۰/۱۸۹	۰/۱۲	۰/۰۳۴	۶۵۸۷۲۴/۳	۰
دریافت یارانه نقدی	۳۶۵۴۷۸/۲۷						
بهبود دسترسی بهداشتی و درمانی	۳۱۱۲۳۲۱۵۶/۵	۰/۰۲۴	۰/۱۱۶	۰/۳۱	۰/۰۳۷	۲۴۸۷۲۶	۰
دریافت یارانه نقدی	۳۲۵۹۷۲/۶۴						
بهبود دسترسی آموزشی	۳۱۱۲۳۲۱۵۶/۵	۰/۰۳۴	۰/۰۷۴	۰/۱۶	۰/۰۳۴	۸۷۵۲۱۹/۸۴	۰
دریافت یارانه نقدی	۶۱۲۷۵۹/۴۸						
تنوع رژیم غذایی	۳۱۱۲۳۲۱۵۶/۵	۰/۰۲۶	۰/۰۴۶	۰/۱۱	۰/۰۲۶۴	۳۲۹۷۶۱/۴۷	۰
دریافت یارانه نقدی	۵۲۹۷۱۶/۱۷						
توسعه فراغت و تفریح	۳۱۱۲۳۲۱۵۶/۵	۰/۰۳۷	۰/۰۹۸	۰/۰۷	۰/۰۴۲	۶۵۸۴۲۹/۷۵	۰
دریافت یارانه نقدی	۷۵۱۲۳۹/۳۴						
شادکامی و احساس خوشبختی	۳۱۱۲۳۲۱۵۶/۵	۰/۰۲۳	۰/۰۱۷	۰/۱۳	۰/۰۶۲۴	۵۴۲۷۹۲	۰
دریافت یارانه نقدی	۷۲۹۱۲۴/۸۹						
امید به آینده	۳۱۱۲۳۲۱۵۶/۵	۰/۰۳۹	۰/۰۴۶	۰/۰۹	۰/۰۵۲۹	۶۲۴۸۲۴/۳۷	۰
دریافت یارانه نقدی	۳۷۱۶۹۲/۴۹						
بیمه شدن	۳۱۱۲۳۲۱۵۶/۵	۰/۰۲۴	۰/۰۴۸	۰/۲۶	۰/۰۴۲۷	۸۷۲۶۴۲/۶۲	۰
دریافت یارانه نقدی	۶۵۷۱۲۹/۳۸						

متغیر	انحراف معیار	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	آماره آزمون	سطح معناداری	α	1β
بهبود کیفیت مسکن	۳۱۱۲۳۲۱۵۶/۵	۰/۰۳۵	۰/۰۳۱	۰/۱۵	۰/۳۲۴	۵۶۱۳۷۸	۰
دریافت یارانه نقدی	۹۴۲۳۸۱/۳۴						
بهبود کیفیت محیطی مسکن (تسهیلات)	۳۱۱۲۳۲۱۵۶/۵	۰/۰۴۸	۰/۰۹۵	۰/۰۴	۰/۴۱۹	۴۲۹۷۵۲/۳۹	۰
دریافت یارانه نقدی	۲۷۹۴۳۵/۲۷						
کل کیفیت زندگی خانوارها	۳۱۱۲۳۲۱۵۶/۵	۰/۰۱۸	۰/۱۲۵	۰/۰۸	۰/۰۴۶	۹۶۱۵۷۱/۳۴	۰

مأخذ: همان.

لذا می‌توان گفت در فرایند هدفمندسازی یارانه‌ها و پرداخت نقدی به مردم روستایی نه تنها بخش تولید رونق نیافته است، بلکه افزایش شدید قیمت بسیاری از کالاهای اساسی و حامل‌های انرژی منجر به تأثیر مستقیم آن بر اقشار مختلف مردم از جمله قشر کم‌درآمد در جامعه روستایی شده است. به همین جهت بیشتر روستائیان مورد مطالعه بیان می‌کنند که «حاضریم یارانه‌ای دریافت نکنیم اما از قدرت خرید قبل از اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها و پرداخت نقدی برخوردار شویم». از نظر روستائیان اجرای فاز نخست یارانه‌ها و پرداخت نقدی یارانه به روستائیان، هرچند موجب کاهش فاصله طبقاتی در کوتاه‌مدت شده باشد اما رشد فزاینده تورم در سال‌های بعد و همچنین پرداخت یارانه نقدی به صورت برابر و هم‌زمان برای کلیه اقشار کم‌درآمد و ثروتمند، فاصله طبقاتی را بیشتر کرده به طوری که اختلاف درآمدهای بیشتر از قبل نمود پیدا کرده است. در صورتی که ماهیت اصلی طرح هدفمندسازی یارانه‌ها و پرداخت نقدی، ایجاد عدالت اجتماعی و توانمندسازی اقشار کم‌درآمد و فقیر بوده است. بنابراین ارزش و مطلوبیت یارانه پرداختی به مردم روستایی از بین رفته است؛ زیرا شیوه آزادسازی قیمت‌ها در طرح هدفمندسازی یارانه‌ها با شیب تندی همراه بوده که موجب افزایش قیمت چندین برابری کالاهای اساسی و همچنین تورم شده است. لذا مردم در مناطق روستایی معتقدند در ماه‌های ابتدایی از دریافت یارانه به‌ویژه یارانه نقدی راضی به نظر می‌رسیدند اما ارزش و مطلوبیت مبلغ ۴۵ هزار تومانی یارانه پرداختی

به تدریج و در نتیجه بار تورم حتی برای روستائیان که به مراتب هزینه زندگی پایین تری نسبت به شهرنشینان دارند، از بین رفته است؛ زیرا پرداخت پول نقد به مردم دارای اثر تورمی است و از سویی به نظر می‌رسد با سرریز شدن یارانه‌های نقدی توسط مردم به‌ویژه روستائیان به بازار و اقدام به خرید کالا و لوازم مصرفی، سبب افزایش سطح عمومی قیمت‌ها شده است.

۴. جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

برقراری عدالت اجتماعی از اهداف اساسی و اولیه مورد تأکید در فرایند توسعه پایدار است که در قالب شعارهای عدالت درون‌نسلی و بین‌نسلی قابل پیگیری می‌باشد. کشورها برای تحقق چنین هدفی تلاش‌های بسیار انجام داده‌اند؛ زیرا نبود عدالت اجتماعی سبب ایجاد شکاف‌های اجتماعی و پایین بودن سطح کیفیت زندگی در برخی از جوامع و گروه‌های انسانی است. شیوه‌های مختلفی از سوی دولت‌ها برای پیگیری تحقق عدالت اجتماعی و کاهش شکاف طبقاتی مورد توجه قرار گرفته است که یکی از مهم‌ترین آنها، هدفمندسازی یارانه‌ها و هدایت بخشی از سرمایه‌های ملی به طبقات پایین اجتماعی برای کاهش فاصله‌هاست. در این راستا، در کشور ما نیز براساس اهداف برنامه پنجم توسعه، اقدام به هدفمندسازی یارانه‌ها در قالب قانون گردید. در فرایند اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها، یکی از شیوه‌های مورد تأکید، پرداخت نقدی بوده است که حجم قابل توجهی از منابع مالی ماهانه به مردم پرداخت می‌شود. هدف اصلی آن نیز توانمندسازی اقشار ضعیف، گروه‌های هدف، فقرا و روستائیان است تا از این طریق تغییراتی در سطح کیفیت زندگی آنها به‌ویژه در سطح خانوار شکل گیرد.

بر این اساس در این مطالعه تلاش شد تا با وجود گذشت چندین سال از پرداخت یارانه‌های نقدی در کشور، میزان اثرگذاری آن در کیفیت زندگی روستائیان مورد بررسی قرار گیرد. لذا روستائیان ۱۵ نقطه روستایی در دهستان شیرنگ شهرستان علی‌آباد به‌عنوان نمونه مورد مطالعه انتخاب شدند و براساس شاخص‌های چهارده‌گانه طراحی شده در قالب سه بعد به ارزیابی کیفیت زندگی خانوارهای روستایی و تغییرات آنها به واسطه دریافت

یارانه‌های نقدی نسبت به قبل از دریافت مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد که یارانه‌های نقدی دریافت شده توسط روستائیان به دلیل مقدار کم آن، عمدتاً صرف خرید لوازم با قیمت‌های پایین برای خانواده شده است. همچنین، ارزیابی روندی رضایتمندی از یارانه‌ها در طول چهار سال گذشته نشان می‌دهد که از نظر روستائیان رضایتمندی از دریافت یارانه‌ها، با وجود بالاتر بودن از حد میانگین متوسط نظری (عدد ۳)، ولی دارای سیر نزولی است. در ادامه مقایسه قبل و بعد کیفیت زندگی خانوارهای روستایی از طریق آزمون ویلکاکسون نشان می‌دهد که از بین ۴۷ گویه مورد مطالعه، ۲۱ گویه دارای سطح معناداری پایین‌تر از آلفا ۰/۰۵ بوده و نشان‌دهنده تفاوت ایجاد شده توسط دریافت یارانه‌های نقدی نسبت به قبل از دریافت یارانه در کیفیت زندگی خانوار است. بنابراین، در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی در ۲۱ گویه مورد نظر، نسبت به قبل تغییرات مثبت و قابل قبولی ایجاد شده است که عمدتاً در بعد اقتصادی کیفیت زندگی خانوار روستائیان می‌باشد و در سایر ابعاد کمتر است. در این میان نتایج آزمون نشان می‌دهد که ۲۶ گویه نیز نسبت به قبل از دریافت یارانه‌های نقدی تفاوتی نداشته است. همچنین تفاوت معناداری به‌دست آمده از آزمون T، در سطح آلفا ۰/۰۵ نشان می‌دهد که دریافت یارانه‌های نقدی در زمینه چهار شاخص کیفیت زندگی خانوارهای مورد بررسی (افزایش در آمد و ثروت، ریسک‌پذیری اقتصادی، افزایش توان و قدرت خرید، بهبود دسترسی بهداشتی و درمانی) در روستاهای منطقه مورد مطالعه، اثرگذار بوده و در ۱۰ شاخص دیگر این اثرگذاری مشاهده نمی‌شود. لذا در کل می‌توان گفت، با وجود مثبت و خیرخواهانه بودن نفس هدفمندی اقتصادی و در زیرمجموعه آن، ارائه یارانه‌های نقدی مؤثر نبوده است، اما نکته مهم اینکه شاید دلیل اساسی اثرگذاری ضعیف آن در شرایط واقعی زندگی روستائیان، شیوه‌های اجرایی نامناسب آن باشد که با اصلاح شیوه‌ها می‌توان به اثرگذاری بیشتر طرح در کیفیت زندگی روستائیان به‌عنوان اهداف اصلی هدفمند کردن یارانه‌ها در کشور دست یافت. لذا هدفمند کردن یارانه‌ها با توجه به موارد قانونی ذکر شده برای توسعه کشور و کاهش شکاف‌های اجتماعی و افزایش کیفیت زندگی مفید و مؤثر است، اما پرداخت نقدی به‌نظر مردم روستایی نیز آن‌چنان قابل قبول نیست؛ زیرا با شیب بالای افزایش قیمت‌ها و همچنین

حامل‌های انرژی در کشور، قدرت و ارزش دریافت نقدی بسیار کاهش یافته و ازسوی دیگر مقدار بالایی از یارانه‌های نقدی نیز به مابه‌التفاوت حامل‌های انرژی پرداخت می‌شود. بنابراین برای افزایش تأثیرگذاری پرداخت‌های نقدی در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی به‌عنوان یکی از گروه‌های هدف مورد تأکید در فرایند هدفمندسازی یارانه‌ها، می‌توان پیشنهادهایی را به‌صورت زیر ارائه کرد: هدایت یارانه‌ها به سمت پروژه‌های عمرانی و زیرساختی برای روستائیان با اهداف بلندمدت توسعه‌ای، برای افزایش اثرگذاری پرداخت‌های نقدی در زندگی خانوارهای روستایی، یارانه‌های نقدی افراد ثروتمند و یا واقع در سطوح و طبقات بالای اجتماعی حذف شود، میزان مبلغ یارانه‌های نقدی پرداختی به روستائیان با توجه به میزان تورم سالیانه افزایش یابد تا ارزش ریالی یارانه‌ها کاهش نیابد.

منابع و مآخذ

۱. افزاخته، حسن (۱۳۹۳). «یارانه و کیفیت زندگی روستائیان»، اولین همایش علوم جغرافیایی ایران: پایداری سیستم‌های روستایی، دانشگاه تهران، دانشکده جغرافیا.
۲. امینی، رامین (۱۳۸۸). «تحلیل هدفمند کردن یارانه‌ها در بخش کشاورزی»، مجله دام، کشت و صنعت، ش ۱۱۷.
۳. پالیزدار، عباس (۱۳۸۶). «اقتصاد یارانه»، مجموعه مقالات همایش اقتصاد یارانه، ج ۱، تهران، وزارت بازرگانی، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۴. پر مه، زورار و خلیل حیدری (۱۳۸۵). «تعیین خانوارهای نیازمند از بی‌نیاز با استفاده از آزمون تقریب میانگین (در راستای هدفمند کردن یارانه‌ها در ایران)»، فصلنامه پژوهش بازرگانی، ش ۴۱.
۵. پیرایی، خسرو و سیدبهرز سیف (۱۳۸۹). «تأثیر هدفمندسازی یارانه‌ها بر رفاه اجتماعی در ایران»، پژوهشنامه مالیات، دوره جدید، ش ۹، پیاپی ۵۷.
۶. ترکمان احمدی، معصومه، شهرام فتاحی و محمد خیری (۱۳۹۰). «بررسی بهینه‌سازی انرژی در شرکت‌های فولادی پس از هدفمندی یارانه‌ها»، اولین کنفرانس بین‌المللی رویکردهای نوین در نگهداشت انرژی، تهران، دانشگاه صنعتی امیرکبیر.
۷. حسینی، سیدشمس‌الدین و امین مالکی (۱۳۸۴). «روش پرداخت یارانه و معیارهای انتخاب آن، بررسی تجربه کشورهای منتخب و ایران»، مجله بررسی‌های بازرگانی، ش ۱۳.
۸. حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۳). «سنجش و اولویت‌بندی مناطق روستایی برحسب سطوح کیفیت زندگی شهرستان مشکین‌شهر»، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال چهاردهم، ش ۳۳.
۹. حیدری، خلیل، زورار پر مه، داود چراغی، سعید غلامی و محمد راستی (۱۳۸۶). اصلاح نظام پرداخت یارانه کالاهای اساسی در ایران (با تأکید بر هدفمندی یارانه)، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
۱۰. دانش جعفری، داوود (۱۳۸۶). «اقتصاد یارانه»، مجموعه مقالات همایش اقتصاد یارانه، ج ۱، تهران، وزارت بازرگانی، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۱۱. دینی ترکمانی، علی (۱۳۸۶). «اقتصاد یارانه»، مجموعه مقالات همایش اقتصاد یارانه، ج ۱، تهران، وزارت بازرگانی، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۱۲. رضوانی، محمدرضا، حسین منصوریان و فاطمه احمدی (۱۳۸۸). «ارتقای روستاها به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی: مطالعه موردی شهرهای فیروزآباد و صاحب در استان‌های لرستان و کردستان»، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال ۱، ش ۱.

۱۳. رضوانی، محمدرضا، علیرضا شکیبا و حسین منصوریان (۱۳۸۷). «ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی». فصلنامه رفاه اجتماعی، سال ۸، ش ۳۰ و ۳۱.
۱۴. زرگر، محمود (۱۳۹۲). «بررسی تأثیر هدفمندسازی یارانه‌ها بر کیفیت زندگی مردم روستاهای اطراف شهر سمنان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی.
۱۵. سلیمانی، محمد و محمدعلی نظری (۱۳۸۸). «ساماندهی نظام توزیع یارانه در دولت نهم»، فصلنامه برداشت دوم، سال ۶، ش ۹.
۱۶. شریف‌زادگان، محمدحسین (۱۳۸۶). «اقتصاد یارانه»، مجموعه مقالات همایش اقتصاد یارانه، ج ۱، تهران، وزارت بازرگانی، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۱۷. شبیانی، ابراهیم (۱۳۸۶). «اقتصاد یارانه»، مجموعه مقالات همایش اقتصاد یارانه، ج ۱، تهران، وزارت بازرگانی، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۱۸. طوقی، مهرباب (۱۳۹۲). «بررسی تأثیر هدفمندی یارانه‌ها بر کیفیت زندگی خانوارهای کم‌درآمد شهرستان ایرانشهر»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد در دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده مدیریت و حسابداری.
۱۹. عبادی، جعفر و محمدحسین قوام (۱۳۸۸). «هدفمندسازی یارانه دارو از دو منظر عدالت و کارایی» مجله تحقیقات اقتصادی، ش ۸۶، دوره ۴۴.
۲۰. عباسیان، عزت‌الله و زهرا اسدیگی (۱۳۹۱). «ارتباط هدفمندسازی یارانه‌های انرژی با رفاه اجتماعی از مسیر رشد اقتصادی»، فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، سال دوازدهم، ش ۴۴.
۲۱. عسگری آزاد، محمود (۱۳۸۶). «اقتصاد یارانه»، مجموعه مقالات همایش اقتصاد یارانه، ج ۱، تهران، وزارت بازرگانی، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۲۲. غفاری، غلامرضا و رضا امیدی (۱۳۸۸). «کیفیت زندگی شاخص توسعه اجتماعی، تهران، شیرازه.
۲۳. فتاحی، احداله (۱۳۸۹). «ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی: مطالعه موردی دهستان خاوه شمالی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس.
۲۴. فرجی سبکبار، حسنعلی، طاهره صادقلو و حمداله سجاسی قیداری (۱۳۹۰). «سنجش کیفیت زندگی در مناطق روستایی: مطالعه موردی دهستان آق‌بلاغ استان زنجان»، فصلنامه علمی و پژوهشی روستا و توسعه، دوره ۱۴، ش ۴.
۲۵. قادری، سیدفرید، جعفر رزمی و عسگر صدیقی (۱۳۸۴). «بررسی تأثیر پرداخت یارانه مستقیم انرژی بر شاخص‌های کلان اقتصادی با نگرش سیستمی»، نشریه دانشکده فنی، دوره ۳۹، ش ۴، (پیاپی ۹۲).
۲۶. قنبری، یوسف، حمزه رحیمی و مهدی احمدیان (۱۳۹۲). «سنجش و ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی

- روستایی، (مطالعه موردی: دهستان میانده، شهرستان فسا)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ش ۳.
۲۷. کریمی، مظفر، محسن ریاضی، سیدمحمد موسوی خطاط (۱۳۸۸). «آثار اجتماعی هدفمندسازی یارانه‌ها و راهکارهای پیشنهادی»، مرکز پژوهش‌های مجلس، دفتر مطالعات اجتماعی.
۲۸. کميجانی، اکبر (۱۳۸۶). «اقتصاد یارانه»، مجموعه مقالات همایش اقتصاد یارانه، ج ۱، تهران، وزارت بازرگانی، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۲۹. لطیفی، غلامرضا (۱۳۸۰). «فرایندهای برنامه‌ریزی با تأکید بر جنبه‌های مشارکتی آن»، مجموعه مقالات کارگاه آموزشی توسعه مشارکت زنان، تهران، مرکز امور مشارکت زنان، دانشگاه علامه طباطبائی.
۳۰. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۸). «آثار اجتماعی هدفمندسازی یارانه‌ها و راهکارهای پیشنهادی»، دفتر مطالعات اجتماعی.
۳۱. مصباحی مقدم، غلامرضا، حمیدرضا اسمعیلی گیوی و مهدی رعایانی (۱۳۸۸). «بررسی و آسیب‌شناسی هدفمندسازی پرداخت یارانه‌ها»، فصلنامه علمی و پژوهشی اقتصاد اسلامی، سال نهم، ش ۳۵.
۳۲. معاونت برنامه‌ریزی و امور اقتصادی وزارت بازرگانی (۱۳۸۷). «هدفمندی یارانه‌ها، بررسی مفهوم و تجربه کشورها»، وزارت بازرگانی، دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی.
۳۳. معاونت برنامه‌ریزی و بررسی‌های اقتصادی وزارت بازرگانی (۱۳۸۳). «روش‌های پرداخت یارانه و معیارهای انتخاب آن، بررسی تجربه کشورهای منتخب و ایران»، وزارت بازرگانی، دفتر مطالعات اقتصادی.
۳۴. موسوی، سیدنعمت‌الله، اردوان خالویی و ذکریا فرج‌زاده (۱۳۸۸). «بررسی اثرات رفاهی حذف یارانه کود شیمیایی بر تولیدکنندگان ذرت استان فارس»، مجله تحقیقات اقتصاد کشاورزی، ج ۱، ش ۴.
۳۵. یونس سینکی، حسن (۱۳۸۶). «اقتصاد یارانه»، مجموعه مقالات همایش اقتصاد یارانه، ج ۱، تهران، وزارت بازرگانی، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
36. Adams, Richard H. (2005). *Self-targeted Subsidies, the Distributional Impact of Egyptian Food Subsidies*, World Bank.
37. Alderman, Harold and Kathy Lindert (1998). "The Potentials and Limitations of Self-targeted Food Subsidies", *World Bank Research Observer* 13.
38. Barr, Nicholas (2004). *Economics of the Welfare State*, New York, Oxford, University Press.
39. Besley, Timothy and Ravi Kanbur (1993). *The Principles of Targeting*, Washington D.C., World Bank.
40. Diener, E. and S. Oishi (2000). *Money and Happiness: Income and Subjective Well-being*, Cambridge: MIT Press.

41. Drotar, D. (1998). "Measuring Health-related Quality of Life in Children and Adolescents: Implication for Research and Clinical Practice", Mahwah NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
42. Dutta, Bhaskar and Bharat Ramaswami (2004). "Reforming Food Subsidy Schemes, Estimating the Gains from Self-targeting in India", *Review of Development Economics*, 8(2).
43. Flora, J. L. (2007). "Social Capital and Communities of Place", *Rural Sociology*, Vol. 63.
44. Foo, T. S. (2000). "Subjective Assessment of Urban Quality of Life in Singapore (1997-1998)", *Habitat International*, 24(1).
45. Lipton, Micheal and Martin Ravallion (1995). "Poverty and Policy", *Handbook of Development Economics*, Vol. III A, Amsterdam, Elsevier.
46. Shaoarkar, Janson and Richard Moor (2005). "Conservation Use and Quality of Life a Rural Community: An Extension of Goldschmidt's Findings", *Southern Rural Sociology*, 23(1).
47. UN Human Development Report (1994). Oxford University Press, New York.
48. Van de Walle, Dominique (1998). "Targeting Revisited", *World Bank Research Observer*, 13.
49. Ventegots, M. and N. Jovvj (2003). "Quality of Life Theory: An Integrative Theory of the Global Quality of Life Concept", *The Scientific World Journal*, 3.